

УДК 737.1(477.87)«'18,'19,'23»

Михайло Орлик

Phd (Економіка), доцент кафедри соціальних та поведінкових наук Херсонського державного аграрно-економічного університету (Кропивницький, Україна)

Mykhailo Orlyk

Phd (Economy), associate professor of the department of social and behavioral sciences at Kherson State Agrarian and Economic University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

orlik.mihail@gmail.com

ORCID:0000-0003-3394-1731

ResearcherID:ABD-6767-2020

Ігор Прохненко

Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та культурології Ужгородського національного університету (Ужгород, Україна)

Igor Prokhnenko

Phd (Historical), associate professor, associate professor of the department of archaeology, ethnology and cultural studies at Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

prohnenkoigor@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9100-3914

ScopusAuthorID:56922162200

ІМІТАЦІЇ РИМСЬКИХ ДЕНАРІЇВ РОСКА ФАБАТА З МАЛОЇ КОПАНИ ТА ЇЇ ОКОЛИЦЬ

IMITATIONS OF ROMAN DENARII OF ROSCA FABATA FROM MALAYA KOPANYA AND ITS SURROUNDINGS

Анотація

Мета статті полягає у дослідженні проблеми поширення імітації еравіського типу римського денарія Роска Фабата на землі Малокопанського археологічного комплексу. *Теоретико-методологічні основи* дослідження сформовані шляхом поєднання археологічних, нумізматичних, фізико-хімічних та загальнонаукових методів. Такий підхід у поєднанні із наявною джерельною базою дав змогу комплексно підійти до вирішення проблеми дослідження.

Наукова новизна. Проблема поширення нумізматичних пам'яток варварського світу другої половини I ст. до Р. Х. становить важливий елемент комплексного дослідження проблеми грошей та грошового обігу. Для формування

гіпотези про походження досліджуваних імітацій було проведено неруйнівний метод дослідження складу металів з використанням аналізатора РФА.

Основні результати дослідження. Отже, за наявними джерелами та проведеними дослідженнями ми можемо стверджувати, що імітації монети типу Роска Фабата, скоріш за все, потрапили на територію латенізованого дакійського поселення в середині I ст. до Р. Х. Оскільки нами було встановлено одноштемпельність двох імітацій та виявлено потенційно схожу за дефектом імітацію, то можемо припустити, що існували хоча б опосередковані зв'язки із племенами еравісків, а монети з однаковим дефектом були викарбувані та потрапили в малокопанський регіон, очевидно, одночасно з награбованими трофеями так само, як і іллірійські монети в період воєнних походів Бурбісти.

Ключові слова: еравіски, кельти, даки, РФА, гроші, імітації, монета, денарій, карбування, Мала Копань.

Summary

The purpose of the article is to study the problem of the spread of imitation of the Eravian type of the Roman denarius Rosca Phobata on the lands of the Malokopan archaeological complex. The theoretical and methodological foundations of the study are formed by combining archaeological, numismatic, physical, chemical and general scientific methods. This approach, combined with the available source base, allowed for a comprehensive approach to solving the research problem.

Scientific novelty. The problem of the spread of numismatic monuments of the barbarian world of the second half of the first century BC is an important element of a comprehensive study of the problem of money and money circulation. To formulate a hypothesis about the origin of the studied imitations, a non-destructive method of studying the composition of metals using an XRF analyser was carried out.

The main results of the study. Thus, based on the available sources and our research, we can state that imitations of the Rosca Fabata coin type most likely came to the territory of the latent Dacian settlement in the mid-first century BC. Since we have established the same mintage of two imitations and found a potentially similar imitation, we can assume that there were at least indirect ties with the Eravisca tribes, and coins with the same defect were minted and arrived in the Malokopan region at the same time, most likely together with looted spoils, just like Illyrian coins during Burebista's military campaigns.

Keywords: eravisca, Celts, Dacians, RFA, money, imitations, coin, denarius, minting, Mala Kopania.

На сьогодні у монетній колекції Малої Копані виділяється окрема група з десяти екземплярів, що визначена як імітації римських номіналів Роска Фабата. Типологічно вони поділяються на дві підгрупи, які складають одне кельтське

(еравіське) наслідування прототипу і дев'ять латенізованих дакійських карбувань. Вони походять із трьох окремих локацій археологічного комплексу (три – з урочища Городище, в тому числі еравіська монета; по одному – з Челениці I і Челениці II, сакрального центру). Ще п'ять екземплярів виявлені місцевими жителями у лісі між с. Мала Копаня і с. Букове (рис.1). Подібна географічна розкиданість дозволяє залучити значну кількість супутніх матеріалів і за рахунок їх кореляції дати відповіді на більшість питань тезаврації даного типу знахідок, у першу чергу стосовно хронології випуску та обігу.

Рис. 1 Знахідки імітацій денарія Роска Фобата із с. Букове

Загалом за рядом морфологічних ознак знайдені монети відносяться до імітацій римського денарія Роска Фабата еравіського типу (рис. 2), що карбувалися в Центральній та Східній Європі, починаючи з 58 р. до Р. Х.,¹ а за деякими даними – з 62 р. до Р.Х.² й аж до зламу епох.

Рис. 2

На аверсі імітацій цього типу зображено: Голова Юнони Соспіти праворуч, у головному уборі з козячої шкіри, ліворуч від голови – гілка, праворуч – торквес.

На реверсі: Жінка стоїть ліворуч, годує змію, праворуч – чотири маленькі цятки навколо великої цятки; псевдолегенда в кельтському стилі.

За джерело для наслідувань племена еравісків обрали дуже поширений у гальських землях денарій легата Луція Роска Фабата (рис. 3).

Рис. 3³

На аверсі: Голова Юнони Соспіти праворуч, одягнена в козячу шкіру; ліворуч від голови – деферент, під головою – легенда: L ROSCI⁴ (Sydenham, 1952, 915).

На реверсі: Жінка стоїть праворуч, годує змію, позаду жінки – деферент, під основним сюжетом легенда: FABATI⁵.

Незважаючи на те, що Малокопанський археологічний комплекс відомий з кінця XIX ст., його безперервне систематичне вивчення на широких площах експедицією Ужгородського національного університету (керівник –

¹ Sydenham, 1952: 152.

² <https://en.numista.com/catalogue/pieces225549.html>

³ <https://en.numista.com/catalogue/pieces33240.html>

⁴ Sydenham, 1952: 915.

⁵ Sydenham, 1952: 915.

Котигорошко В. Г., з 2017 р. – Прохненко І. А.) розпочалося лише з 1977 р. Станом на 2007 р. (три десятиріччя активних польових досліджень), коли були опубліковані перші зведення монетної колекції пам'ятки, яка на той час складалась уже з 72 екземплярів, жодного подібного номіналу не було виявлено⁶⁷.

Рис. 4⁸

Перша знахідка (рис. 4), а точніше дві її окремо розміщені на відстані метра одна від іншої частини, зафіксована в ур. Челениця II у 2008 р. у складі компактної групи з п'яти монет. На цьому місці у 2010 р. закладено розкоп IV. Через те, що подібний номінал тоді ще не характеризувався локальною серійністю, авторами нумізматичного огляду був поданий лише поверхневий огляд, на основі чого, з посиланням на каталог⁹, відзначалося, що виготовлена зі срібла монета під номером 060Н є імітацією римського республіканського денарія Л. Роска Фабата, карбованого близько 58 р. до Р. Х. Сумарна вага збережених фрагментів – 2,9 г, діаметр – 18,56 мм. Дослідники також зауважили, що відомі тоді в ур. Городище імітації римських республіканських монет класифікуються як вироби північнопанонського племені еравісків, можливо, периферійного монетного двору на землях північнословацької пухівської культури, а в ур. Челениця – це дакійські імітації¹⁰.

Урочище Челениця II займає незначну за площею південну частину великого урочища з загальною назвою, поділеною на дві локації. Східний та південний краї стрімкі, західний – пологий. З півночі на південь ур. Челениця II перетинається улоговиною природнього походження, глибиною до 2 м, шириною до 8 м. Виділення окремої локації з загальної частини урочища пояснюється відмінностями у структурі (відсутність поховань та воїнських комплексів, обмежена кількість речового інвентаря) та хронології. Для дослідження цієї

⁶ Кольникова, Котигорошко, 2007: 48–74.

⁷ Kolníková, Kotigoroško, 2008: 125–134.

⁸ Kolníková, Kotigoroško, 2008: 34.

⁹ Sydenham, 1952.

¹⁰ Кольникова, Котигорошко, 2008: 27–30;

ділянки було закладено два розкопи (III – IV) та шурф, що перетинав улоговину. Загалом розкрито 446 кв. м, де виявлено 11 залізних предметів (кліщі, ніж, вудила, деталь мундштука, шість фібул, фігурна пряжка), 5 монет та дрібні фрагменти кераміки дакійського взірця¹¹.

Знайдені вудила мають доволі широкий діапазон існування: від стадії LT B до фази LT D2, а фібули хронологічно відповідають другій половині I ст. до Р. Х. – початку I ст. н.е. (див. рис. 5). До цього періоду належать і виявлені на території Челениці II монети. Це два римські республіканські денарії, дві імітації та імперська монета¹². Приблизно однакова глибина залягання – майже на поверхні (від 0,1 до 0,2 м), компактність скупчення з п'яти екземплярів на обмеженій площі розміром 2 кв. м та відсутність інших подібних знахідок у радіусі пари десятків метрів дозволяє говорити про їх належність до єдиного комплексу, відповідно, і про один момент археологізації, а насамкінець уможливлується окреслення хронологічної атрибуції номіналу, що розглядається.

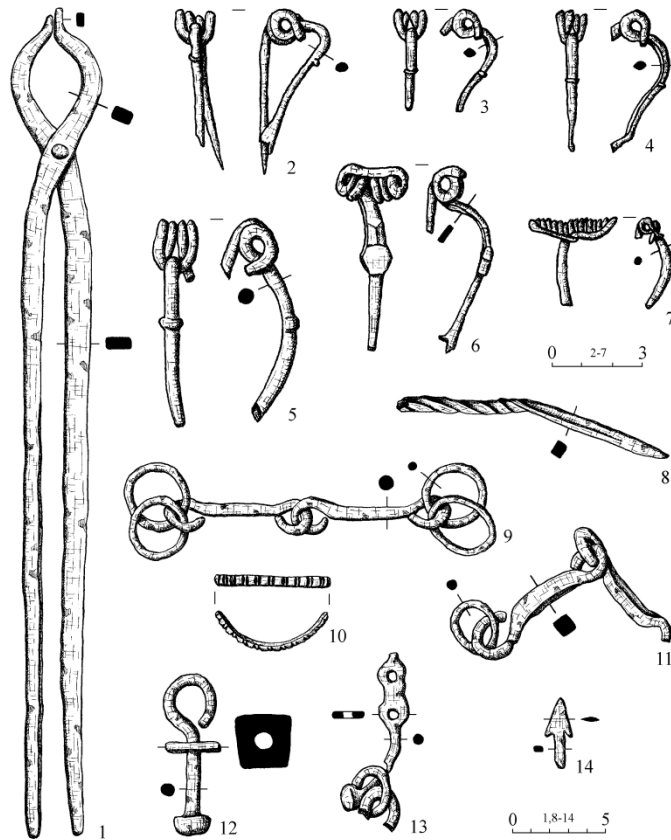

Рис. 5¹³

¹¹ Котигорошко, Прохненко, Мойжес, 2011.

¹² Котигорошко, 2015: 67.

¹³ Котигорошко, Прохненко, Мойжес, 2011.

Виявлені в ур. Челениця II республіканські номінали карбувались у I ст. до Р. Х. Старшою монетою виявився денарій Невія Бальби (78–55 рр. до Р. Х.), а пізньою – денарій VII легіону Марка Антонія (32–31 рр. до Р. Х.). Денарій імператора Августа раннього періоду його правління (датований близько 27 р. до Р. Х.) – найбільш пізня монета у зібранні ур. Челениця II. Саме він визначає дату археологізації всього комплексу за принципом: «не раніше» часом після 27 р. до Р. Х. Дослідники В. Котигорошко та Є. Кольникова припустили, що це міг бути скарб, закопування якого пов'язане з розгромом городища на зламі нашої ери¹⁴.

Другий добре збережений екземпляр (рис. 6), який отримав номер 067Н, був виявлений приблизно за сто метрів від попереднього в ур. Челениця I старожиллами Малої Копані в ході сільськогосподарських робіт близько десяти років до того. Знахідка була зарисована, зважена і сфотографована, що дозволило ввести її до наукового обігу¹⁵. Вага – 2,76 г, діаметр – 18,3 мм¹⁶. Авторами публікації 2009 р. визначена як імітація римського республіканського денарія Роска Фабата 64 р. до Р. Х., а не 58 р. до Р. Х., як було в першому випадку, хоча монети ідентичні¹⁷. Подібні помилки друку при поданні даної дати будуть простежуватись і в подальших публікаціях, де вони в межах однієї статті будуть коливатись для одних і тих самих екземплярів у межах від 78 р. до Р. Х.¹⁸ до 58 р. до Р. Х.¹⁹.

Рис. 6²⁰

На сьогодні основний час існування сакрального центру в ур. Челениця I визначається в межах стадії LT D1 (120–60 рр. до Р. Х.). У другій половині I ст.

¹⁴ Кольникова, Котигорошко, 2009: 139.

¹⁵ Кольникова, Котигорошко, 2009: 134.

¹⁶ Котигорошко, 2015: 56.

¹⁷ Кольникова, Котигорошко, 2009: 134.

¹⁸ Котигорошко, 2013: 52.

¹⁹ Кольникова, Котигорошко, 2013: 71–73.

²⁰ Кольникова, Котигорошко, 2009: 142–143.

до Р. Х. він утратив роль племінного святилища в результаті змін у світогляді та релігійних уявленнях мешканців Малокопанського городища. Не виключається і можливість, що цьому сприяли події зламу н.е., коли городище було розгромлене, найімовірніше, населенням Тисо-Дунайського басейну під тиском сарматів-язигів²¹.

Серед колекції речового інвентаря в аспекті конкретизації датування Челениці I особливе зацікавлення представляють 19 монет. Більшість із них виявлені на глибині 0,2 – 0,3 м, чотири монети – майже на поверхні (0,05 м), дві – на глибині 0,55 та 0,65 м. Такий різнобіг у глибинах дослідники пояснюють висадкою дерев в урочищі у 50-х рр. ХХ ст.

За іконографією та місцем карбування виділяються такі номінали: іллірійські, римські пізньореспубліканські та одна імітація, кельтські та дакійські. Їх визначення було проведено науковим співробітником ІА САН Є. Кольніковою. Найбільшу групу становлять драхми (9 прим.) іллірійських міст Аполонії та Дірахіума. Друга група представлена пізньореспубліканськими номіналами Л. Фламінія Ціло, К. Вібія, П. Фонтея та Калпурнія Пісо, а також імітацією денарія Роска Фабата. Третю групу монет становлять два номінали домінуючого в монетній колекції городища Мала Копаня типу Медіешул Ауріт. Серед монет з ур. Челениця також присутні драхми типу Тотфолу та Симерінг, а також один примірник типу Мала Копаня, відомого тільки на даному археологічному комплексі. Аналіз дозволяє датувати цю колекцію переважно першою половиною I ст. до Р. Х., хоча окремі примірники відносяться і до другої половини I ст. до Р. Х.²²²³. На думку авторів публікації, ці два екземпляри не дозволяють однозначно вирішити питання їх виготовлення еравісками або даками, хоча другий варіант вважають більш імовірним. Проте, зважаючи на широке поширення подібних імітацій в інших регіонах, дакійське походження імітацій можна поставити під сумнів. Такі імітації представлені у скарбі Будапешта-Ладьяманьоша, виявленому у 1901 р., разом з еравіськими денаріями²⁴. Разом з ними ці імітації зафіксовані і серед знахідок в окрузі Дьора²⁵. Аналогічний склад мав і розграбований скарб із Жилини у Північній Словаччині²⁶. Тут так само відзначаємо наявність у скарбі Братислави-Девіна шести імітацій денарія Роска Фабата²⁷ – тут помилка у визначенні монет з головою Юнони як імітацій денаріїв Л. Папія, разом з монетами з легендою RAVIS та IRAVISCI, республіканськими та іншими денаріями без легенд²⁸²⁹.

²¹ Котигорошко, 2015: 84.

²² Кольнікова, Котигорошко, 2008: 28.

²³ Кольнікова, Котигорошко, 2009: 138.

²⁴ Torbágyi, 1984: 162.

²⁵ Haupt, Nick, 1997: 69–71.

²⁶ Torbágyi, 1984: 170.

²⁷ Kolníková, 2005: 72–73, 78.

²⁸ Plachá, Fiala, 1998: 206.

Рис. 7³⁰

Рис. 8³¹

У польовому сезоні 2013 р. при дослідженні розкопу XXXVIII в ур. Городище було виявлено чергові знахідки: один екземпляр еравіського карбування (рис. 7) та дуже зношений через тривале користування римський денарій (рис. 8)³². Указано, що це – імітація денарія Роска Фабата, де на аверсі зображена голова Юони Соспіти, перед нею – торквес, за нею – гілка. Зображення на реверсі імітації – у зворотному порядку від оригіналу: символ – (Юона?), яка годує змію, знаходиться справа, а не зліва монети. Надпис пропонують читати як M.NWV? Вага – 3,67 г, діаметр – 18,0 мм.

²⁹ Kotygoroshko, 2015: 84.

³⁰ Кольникова, Котигорошко, 2013: 76-77.

³¹ Кольникова, Котигорошко, 2013: 78-79.

³² Кольникова, Котигорошко, 2013: 71-72.

Екземпляр 0162Н (рис. 8) хоча й абсолютно відмінний від попередньої монети за деталями виконання, але, на думку дослідників, відрізняється від неї лише зображенням на реверсі. Постаць Юони розміщена з лівого боку монети, як на оригіналі, але символи дуже спотворені. На реверсі даного екземпляра, в ексергії, надпис: FAV. По краю присутні врізи, які підтверджують якість металу³³. Насправді ж суттєвого спотворення, порівняно з оригіналом, ми не помітили та більше схильні вважати, що ця монета була оригінальним денарієм з пошкодженнями, характерними для монет, що тривалий час перебували в обігу. Вага – 3,44 г, діаметр – 16/17 мм.

Колекцію монет розкопу XXXVIII Котигорошко В. та Кольнікова Є. сумарно хронологічно визначають кінцем II – I ст. до Р. Х., що не суперечить датуванню попередніх екземплярів.

Інформацію про п'яту імітацію денарія Роска Фабата знаходимо у звіті про польові археологічні дослідження експедиції Ужгородського національного університету за 2014 р.³⁴ Екземпляр виявлений при дослідженні розкопу XL (південно-західна частина городища). Вага – 2,94 г, діаметр – 19,0 мм. При традиційному описі іконографії ставиться питання про походження номіналів даного типу. Вказано, що одностайної відповіді не дають ані знахідки в ур. Челениця, ані в ур. Городище, хоча автори звіту знову таки більше схильються до версії про їх дакійське походження.

Додаткову інформацію про монети даного типу несуть п'ять екземплярів, знайдені місцевими жителями між с. Мала Копаня та с. Букове. Вони абсолютно ідентичні з виявленими на археологічному комплексі. Серед супутнього матеріалу відзначаємо римські республіканські номінали і малокопанські імітації кельтських монет типу Медіешул Ауріт. Про три виявлені монети наявна тільки фотоінформація, а для двох, фрагментарно збережених знахідок, зроблені хімічний аналіз і встановлені параметри (перша: вага – 2,53 г, діаметр – 18,5 мм (рис. 1 № 4); друга: вага – 2,79 г, діаметр – 18,5 мм (рис. 1 № 5).

Для встановлення більш детальної інформації про склад металу варварських імітацій авторами було проведено аналіз 4 монет із використанням неруйнівного методу аналізу за допомогою експрес-аналізатора XRF (Expert 3L) з використанням методу енергодисперсійної рентгенівської флуоресценції (див. табл. 1).

³³ Кольнікова, Котигорошко, 2013: 72.

³⁴ Котигорошко, Прохненко, Мойжес, 2015: 17.

РФА варварських імітацій денарія Роска Фабата

№	Coin	Ag	Cu	Au	Pb	Bi	Fe	Sn
1		95,00	1,70	1,80	0,74	0,01	0,76	-
		93,90	1,50	1,40	0,8	0,01	1,95	0,37
2		97,70	1,00	0,80	0,32	0,01	0,24	-
3		95,70	2,00	0,90	0,42	0,07	0,43	0,42
4		95,90	2,70	0,70	0,54	0,03	0,2	-

Хімічний склад імітацій показав високий вміст срібла та досить однорідний сплав металів, що застосовувався при карбуванні. Цікавим є і той факт, що з досить схожим складом у межах даного археологічного комплексу виявлено імітації Октавіана Августа³⁵, що може свідчити про аналогічні технології карбування та потенційне спільне походження імітацій.

Також досить цікавий факт було встановлено під час штемпельного аналізу досліджуваних імітацій. Так, на монетах 2 та 3 (див. таблицю 1) виявлено спільний дефект на аверсі, під зображенням богині.

³⁵ Orlyk & Prokhnenko, 2023: 19.

Рис. 9. Накладання монетних імітацій зі збільшеним масштабом

Подальше дослідження даних імітацій шляхом накладання та глибокого аналізу отриманих зображень показало повну ідентичність як дефекту, так і дрібних елементів іконографії аверсу та реверсу (рис. 9). Імітації з подібним дефектом також зустрічаються в цьому регіоні. Зокрема, на аукціоні VIOLITY зі схожим дефектом було виставлено імітацію продавцем з цього ж регіону (зазначено м. Хуст). Проте провести штемпельний аналіз за наявними фото знахідки не було можливим через їх погану якість (Рис. 10). Загалом це може свідчити про те, що ці монети були карбовані в одній монетній майстерні в один, досить короткий, проміжок часу, та може слугувати доказом на користь гіпотези про те, що вони карбувалися в малокопанській монетарні. Проте, з іншого боку, враховуючи значну кількість іллірійських монет цього ж періоду, знайдених на території даного археологічного комплексу, можемо припустити, що ці монети потрапили в регіон як військова здобич у період дакійських походів Бурібести,³⁶ або про тісні економічні відносини з якимось конкретним центром карбування еравіських племен. На користь гіпотези про немісцеве карбування також свідчить паралельний обіг досліджуваних імітацій з імітаціями місцевого типу, а саме Медієшул Ауріту, центром карбування яких і була малокопанська монетарна майстерня. Більш того, імітації типу Роска Фабата мають суттєві відмінності в складі монети порівняно з місцевими номіналами типу Медієшул Ауріт. Вміст **Ag** у досліджуваних монетах коливається в діапазоні від 97,7 до 93,9, тоді як у місцевих монет **Ag** коливається в межах від 63,3 до 19,2³⁷.

Досить важко пояснити логіку паралельного карбування монет різних типів без чіткого співвіднесення номінальної системи. Подібна логіка мала б місце при біметалічній системі, яка, знову ж таки, не була притаманна варварським племенам

³⁶ Орлик В., 2022: 33–34.

³⁷ Орлик М., 2022: 115.

у досліджуваному періоді та регіоні. Проте й біметалічна система навряд допускала б карбування срібної та білонової монети паралельно.

Рис. 10³⁸

Отже, за наявними джерелами та проведеними дослідженнями ми можемо стверджувати, що імітації монети типу Роска Фабата, скоріш за все, потрапили на територію латенізованого дакійського поселення в середині I ст. до Р. Х. Оскільки нами було встановлено одноштемпельність двох імітацій та виявлено потенційно схожу за дефектом імітацію, то ми можемо припустити, що існували хоча б опосередковані зв'язки з племенами еравісками, а монети з однаковим дефектом були викарбувані та потрапили в малокопанський регіон одночасно, очевидно, разом із награбованими трофеями так само, як і іллірійські монети в період воєнних походів Бурібісти.

References

- Crawford, M. H.** (1974). Roman Republican Coinage I–II. (in English).
- Haupt, P., & Nick, M.** (1997). Ein neuer Münzschatz mit Denaren der Eravisker aus der Gegend von Győr (Ungarn). *Numismatische Zeitschrift*. (104–105), 41–81.
- Kolnikova, E. & Kotygoroshko, V.** (2007). Coins of the Dacian settlement of Malaya Kopania. [Monety dakyyskoho horodyshcha Malaya Kopanya]. *Carpatica [Karpatyka]*, 6, 48–74. (in Russian).
- Kolnikova, E. & Kotygoroshko, V.** (2008). New data on the coins of Malaya Kopan. [New data on the coins of Malaya Kopan] *Carpatica [Karpatyka]*, 37, 27–34. (in Russian).
- Kolnikova, E. & Kotygoroshko, V.** (2009). New data on the coins of the alokopansky complex. [Novyye dannyye o monetakh Malokopan'skogo kompleksa]. *Carpatica [Karpatyka]*, 38, 134–143. (in Russian).
- Kolnikova, E. & Kotygoroshko, V.** (2013). Coins of the Malokopan settlement (excavations 2013). [Monety Malokopan'skogo gorodishcha (raskopki 2013 g.)]. *Carpatica [Karpatyka]*, 42, 70–79. (in Russian).

³⁸ <https://violity.com/ua/115068038-kelti-plemya-eraviski>

- Kolníková, E.** (2005). Münzen der Eravisker, Azaler und andere Nachamungen der republikanischen Denare im Nordkarpatischen Raum. *Memoriam Ludovici Huszár*. 72–89. (in German).
- Kolníková, E., & Kotigoroško, V.** (2008) Der dakische Burgwall Malaja Kopanja am oberen Theisgebiet im Lichte der Münzfunde. *Miscellanea numizmatica antiquitatis*. 125–134. (in German).
- Kotygoroshko, V.** (2013). Study of the Malokopan settlement (excavation XXXVIII). [Issledovaniye Malokopan'skogo gorodishcha (raskop XXXVIII)]. *Carpatica [Karpatyka]*, 42, 33–69. (in Russian).
- Kotygoroshko, V.** (2015). The sacred centre of the Upper Tisa region of the Late La Tène period. (in English).
- Kotygoroshko, V. G., Prokhnenko, I. A., & Moizhes, V. V.** (2010). Issledovaniye pamyatnikov Zakarpat'ya v 2009 g. (Otchot arkheologicheskoy ekspeditsii UzhNU). [Study of the monuments of Transcarpathia in 2009 (Report of the archaeological expedition of UzhNU)]. Uzhgorod. (in Russian).
- Kotygoroshko, V. G., Prokhnenko A., & Moizhes, V. V.** (2015). Issledovaniye pamyatnikov Zakarpat'ya v 2014 g. (Otchot arkheologicheskoy ekspeditsii UzhNU). [Study of the monuments of Transcarpathia in 2014 (Report of the archaeological expedition of UzhNU)]. Uzhgorod. (in Russian).
- Orlyk, M.** (2022). The hoard of celtic coins from the former Vynogradiv district of Transcarpathian region. *The Ukrainian Numismatic Annual*, (6), 109–123. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2022-6-109-123>. (in Ukrainian).
- Orlyk, M. & Prokhnenko I.** (2023). Imitation of the denarius of Octavian Augustus of Mala Kopanya type. *East European Historical Bulletin*, (29), 8–21. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.29.292954>.
- Orlyk, V.** (2022a). Antique coins VI–I century BC on the Podillia. *The Ukrainian Numismatic Annual*, (6), 5–45. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2022-6-5-45> (in Ukrainian).
- Sydenham, E. A.** (1952). *The Coinage of the Roman Republic*.
- Torbágyi, M.** (1984). Die Münzprägung der Eravisker. *Acta Archaeologica Hungaricae*. (36), 161–196. (in German).